

DOROTA SZUMILAS* – WARSZAWA

**TEOLOGIA MORALNA – PRZEDMIOT DISCYPLINY NAUKOWEJ
A PRZEDMIOT DOKUMENTU¹
ROZWAŻANIA Z PUNKTU WIDZENIA JĘZYKA HASEŁ
PRZEDMIOTOWYCH**

Głównym zagadnieniem rozważanym w niniejszym artykule jest spojrzenie na opracowanie rzeczowe publikacji z zakresu teologii moralnej od strony dyscypliny naukowej, a dokładniej – tylko niektórych zagadnień przez nią poruszanych – z punktu widzenia przedmiotów mieszczących się w jej zakresie. Istnieje bowiem ścisły związek między przedmiotem danej dziedziny nauki, przedmiotami przynależnymi do niej a przedmiotem publikacji z jej zakresu, widoczny w toku opracowania rzeczowego. To właśnie języki informacyjno-wyszukiawcze – a wśród nich zwłaszcza języki haseł przedmiotowych (tu: JHP KABA) – z jednej strony informują o przedmiocie dokumentu z dziedziny, z drugiej – pośrednio – o przedmiocie dziedziny.

Języki informacyjno-wyszukiawcze nie tylko poprawiają funkcjonalność systemów informacyjno-wyszukiawczych, ich funkcja metainformacyjna jest także pośrednio związana z informacją o dziedzinie.

Warto na wstępie także zaznaczyć, że przedmiot dokumentu może być bardzo szczegółowy i może nie być przedmiotem głównym (właściwym) dziedziny (dziedziny wiedzy, dyscypliny naukowej), ale należeć do jego zakresu.

Analiza oparta została na wybranych przykładach i jest to tylko zasygnalizowanie problemu.

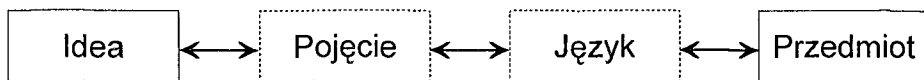
* Dorota Szumilas – mgr teologii i bibliotekoznawstwa, kustosz w Bibliotece Narodowej w Warszawie

¹ *Dokument, publikacja, dzieło* – używane są w niniejszym artykule w znaczeniu dokumentu bibliotecznego.

1. Wyjaśnienie pojęcia – *przedmiot*

Punktem wyjściowym rozważań nad wzajemnymi relacjami między przedmiotem dziedziny a przedmiotem dokumentu, jest wyjaśnienie pojęcia *przedmiotu*.

Przedmiot jest zatem desygnatem pewnej idei poprzez pojęcia, które go identyfikują niezależnie od ludzkiej świadomości². Patrząc z drugiej strony – pod terminem *pojęcie* rozumiemy tu przedmiot „związany z jednym konkretnym językiem (naturalnym lub sztucznym) i posiadający przyporządkowany w tym języku, często swoisty, znak językowy (słowo, termin, symbol)”³.

Rys. 1. Wzajemne relacje idei, pojęcia, języka i przedmiotu

Takie rozumienie przedmiotu, jest zgodne z idealistyczynosubiektywnym spojrzeniem na rzeczywistość. Według idealizmu subiektywnego bowiem, rzeczywistość jest jedynie kompleksem wyobrażeń świadomości albo wręcz – świadomości indywidualnych⁴.

Subiektywizm posiadanej wiedzy uwidacznia się:

- w aspektach ujęcia przedmiotu przez autorów publikacji;
- w opracowaniu rzeczowym dokumentów przez bibliotekarzy;
- w sposobach wyszukiwania informacji o dokumencie przez użytkowników.

Odnosi się on do zagadnienia granic ludzkiego poznania⁵.

Nie można zatem pominąć zagadnienia subiektywizmu omawiając PRZEDMIOT, gdyż „klucz do pojęcia przedmiotu znajduje się ... w badaniu umysłów”⁶.

2. Przedmiot dyscypliny naukowej – teologii moralnej

Dyscypliną teologiczną omawianą tu z punktu widzenia jej *przedmiotu*, jest teologia moralna.

² J. Woźniak, *Kategoryzacja. Studium z teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych*, Warszawa 2000, s. 22-28.

³ S. Pałczyński, *Próba analizy pojęcia pojęcia. (Przyczynek do zagadnienia wielowymiarowych monoterminalnych opozycji semantycznych)*, w: *Logiczne podstawy rozumowań*, red. L. Kostro, J. Przybyłowski, Gdańsk 1997, s. 101.

⁴ *Idealizm*, w: *Słownik filozofii*, s. 247.

⁵ S. Cisek, *Filozoficzne aspekty informacji naukowej*, Kraków 2002, s. 22-43.

⁶ Woźniak, *Kategoryzacja*, s. 22.

Teologia moralna, jest nauką, która poprzez pryzmat Objawienia odnosi się do moralnego postępowania człowieka⁷. To Objawienie jest podstawowym i bezpośrednim źródłem moralności chrześcijańskiej, co oczywiście nie wyklucza rozumu. Nie należy bowiem rozumu pojmować jako całkowicie odcinającego się od wiary, ale otwartego na wnikanie światła duchowego, a zarazem zabiegającego o rygorystyczną precyzję myśli⁸.

Teologia moralna jako nauka istnieje w dwojakiej postaci: jako teologia pozytywna i teologia spekulatywna (czyli etyka teologiczna *sensu stricto* tzn. interpretacja nauki o moralności zawartej w Piśmie Św. i Tradycji, z uwzględnieniem Magisterium Kościoła i w oparciu o pewien system filozoficzny)⁹.

Przedmiotem formalnym – Objawienie rozpatrywane ze względu na moralność ludzkiego czynu. Źródłem Objawienia jest Biblia.

Przedmiotem materialnym teologii moralnej są ludzkie czyny, rozpatrywane w świetle Objawienia. Zarówno pojedyncze akty ludzkie, jak i te, które określają całą postawę człowieka, jego wybór celu życia, jego opcję fundamentalną.

Pojęcie opcji fundamentalnej widoczne jest we współczesnym nurcie teologii moralnej, który stoi w opozycji do tradycji szkoły arystotelesowsko-scholastycznej. Odchodzi od ontologii ogólnej a nacisk kładzie na antropologię, dlatego określany jest jako personalistyczny¹⁰.

Opcja fundamentalna (wybór fundamentalny, wybór podstawowy) oznacza osobistą decyzję człowieka jako podmiotu, wolnego, świadomego i odpowiedzialnego za swoje czyny, który określa i determinuje swoje życie w sposób wolny i radykalny¹¹.

3. Przedmiot dokumentu z dziedziny

Przedmiotem dokumentu jest określony fragment rzeczywistości „pozadokumentalnej”: obiektywnej, fikcyjnej lub intencjonalnej, który autor opisuje¹². Przedmiotami mogą być: obiekty, zdarzenia, procesy, rzeczy, zjawiska, zagadnienia, idee, dziedziny wiedzy i życia społecznego¹³.

⁷ P. Bortkiewicz, *Teologia moralna a etyka*, w: *Tożsamość i metodyka nauczania teologii moralnej. Materiały ze spotkania naukowego Sekcji Teologów Moralistów Polskich, Zakopane-Księżówka 30.04 – 2.05 1997*, red. J. Nagórny, A. Derdziuk, s. 33.

⁸ Tamże, s. 37.

⁹ K. Wojtyła, *Etyka a teologia moralna*, „Znak”, 19 (1967) nr 9, s. 1078.

¹⁰ Zob. J. K. Żywczyński, *Opcja fundamentalna w encyklice Veritatis splendor*. <http://wirydarz.fr.pl/articles/11.php> (stan na styczeń 2005).

¹¹ Tamże. Za: J. L. Bruges, *Dizionario di morale cattolica*, Bologna 1994, s. 267-268.

¹² A. Łysakowski: *Katalog przedmiotowy*, cz. 1: *Teoria*, Warszawa 2002, s. 42. Cyt. za: J. Woźniak, *Katalog przedmiotowy – istota i wartość*, w: *Społeczeństwo informacyjne i jego technologia*, Warszawa 2004, s. 99.

¹³ http://www.wsp.krakow.pl/~wmkolasa/UKD/1_wprowadzenie.html.

Warto zaznaczyć, że słownik tematów i określników katalogu przedmiotowego tworzony jest drogą oddolną, tzn. musi pojawić się dokument i dopiero wówczas przedmiot może być wyrażony tematem o odpowiednim stopniu szczegółowości, wprowadzonym do słownika. W praktyce często bywa tak, że temat taki nie zostaje wprowadzony do słownika od razu. Bardzo często muszą pojawić się dopiero następne publikacje o danym przedmiocie. Wynika to z tego, że każdy przedmiot może być wyrażony albo adekwatnym, samodzielnytem tematem, albo tematem uogólniającym i określnikiem¹⁴. Ten drugi sposób jest szybszy, gdyż wykorzystuje już istniejący zasób słownika. Taka zachowawczość może także stanowić wyraz pewnej ostrożności we wprowadzaniu nowych pojęć (jako tematów) do słownika, które w danej dziedzinie są nowe i mogą nie być powszechniej używane, a przedmiot o danym stopniu szczegółowości – w dziedzinie więcej nie rozpatrywany. Czyli „ma to związek ze stopniem opracowania terminologii w poszczególnych dziedzinach”¹⁵.

Stosowanie tematu szerszego zakresowo jest jednak w opracowaniu przedmiotowym zjawiskiem przejściowym i najczęściej idącym w kierunku wyrażania przedmiotów przez tematy o adekwatnym stopniu szczegółowości, szczególnie wtedy, gdy pojawiają się kolejne dokumenty mówiące o danym przedmiocie¹⁶.

Analizując dalej przedmiot dzieła, warto zasygnalizować współczesne tendencje tworzenia tematów. Tematy coraz częściej odzwierciedlają nie tylko przedmiot główny, ale także przedmioty przynależne dzieła. Jest to odejście od założeń A. Łysakowskiego, który stał na stanowisku, że status tematu hasła przedmiotowego powinna otrzymać nazwa przedmiotu głównego, nawet jeśli byłaby uogólnieniem faktycznego przedmiotu zainteresowania autora dokumentu¹⁷. Obecnie, często – nie nazwa przedmiotu głównego, ale nazwa przedmiotu przynależnego staje się tematem hasła przedmiotowego. Co oznacza przejmowanie przez tematy części zadań określników, a przynajmniej tej, która polegała na nazywaniu niektórych własności przedmiotu głównego¹⁸.

W opracowaniu przedmiotowym dokumentów należy także rozróżnić przedmiot dzieła od jego treści. Treść stanowią bowiem „myśli (sądy i przedstawienia), powzięte przez autora o danym przedmiocie (na dany temat, w danym zakresie) z określonego punktu widzenia... W oderwaniu od przedmiotu, treść zależy od psychicznego nastawienia, w jakim autor wykonuje czynności twórcze. Ten sam przedmiot można w różny sposób ujmować i opracowywać. Rozstrzyga o tym stanowisko podmiotowe, z którego dany przedmiot rozpatrujemy”¹⁹.

---

¹⁴ J. S a d o w s k a, *Przedmiot i temat w teorii i praktyce katalogu przedmiotowego*, „Zagadnienia Informacji Naukowej”, 2 (1983) s. 62.

¹⁵ Tamże, s. 63.

¹⁶ Tamże, s. 62-63.

¹⁷ Ł y s a k o w s k i, *Katalog przedmiotowy*, s. 66.

¹⁸ W o ź n i a k, *Katalog przedmiotowy*, s. 100.

¹⁹ Tamże, s. 99. Cyt. za: Ł y s a k o w s k i, *Katalog przedmiotowy*, s. 42.

W opracowaniu przedmiotowym dokumentu, ważne jest:

- wyszczególnienie jego przedmiotu głównego (jednego lub kilku równorzędnych, jeżeli istnieją),
- przedmiotów pobocznych (o ile także istnieją),
- zwrócenie uwagi na stopień wyczerpania przedmiotu (np. czy zostały przedstawione tylko wybrane jego własności, części itp.),
- oraz aspektu ujęcia przedmiotu²⁰.

Przedmiot główny dokumentu widoczny jest bowiem w wyborze tematu hasła przedmiotowego, a aspekt jego ujęcia²¹ w zastosowanych określnikach.

4. Omówienie przykładów

Refleksja teologicznomoralna wskazuje na (zgodne z wolą Boga) postępowanie człowieka wobec nowych problemów pojawiających się w świecie, problemów wyznaczonych przez daną rzeczywistość. Dlatego też piśmiennictwo z zakresu teologii moralnej jest bardzo bogate, a jego przedmiotem (PRZEDMIOT DOKUMENTU/ÓW) jest ocena ludzkich czynów (świadomych i dobrowolnych), które należy przyporządkować miłującej wizji Boga, będącej prawdziwym i pełnym szczęściem oraz celowi ostatecznemu człowieka, za pośrednictwem łaski, cnót i darów, a to w świetle Objawienia i rozumu²².

Wśród dokumentów papieskich, podejmujących ważne problemy życia człowieka, a przede wszystkim zagadnienie opcji fundamentalnej, jest encyklika Jana Pawła II *Veritatis splendor*.

- Jan Paweł II: Encyklika „Veritatis splendor” Ojca Świętego Jana Pawła II do wszystkich biskupów Kościoła katolickiego o niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła. Poznań, 1993.

W katalogach bibliotek stosujących JHP KABA przedmioty tego dokumentu reprezentują tematy: *Etyka chrześcijańska* i *Teologia moralna*, tworzące wraz z określnikiem formy –*dokumenty papieskie* następujący opis encykliki *Veritatis splendor*:

²⁰ Temat, w: *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjnych*, oprac. B. Bojar. Warszawa 2002, s. 272-273; zob. także T. Głowacka, *Analiza dokumentu i jego opis przedmiotowy*, Warszawa 2003, s. 13-31; A. Stopa, *O treści książek. Opracowanie rzeczowe piśmiennictwa*, Warszawa 2002, s. 188-122; J. Sadowska, *Język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej. Studium analityczno-porównawcze*, Warszawa 2003.

²¹ Ujęcie przedmiotu, to inaczej metoda opracowania tematu, będąca czynnikiem podmiotowym, wyrażającym punkt widzenia autora i jego stosunek do przedmiotu. Przykłady ujęć to aspekt filozoficzny, moralny, psychologiczny, socjologiczny, statystyczny, polityczny, ekonomiczny, prawny, etnograficzny, fizjologiczny, anatomiczny, techniczny, historyczny... itd.

Zob.: http://www.wsp.krakow.pl/~wmkolasa/UKD/I_wprowadzenie.html

²² S. T. Pinckaers, *Źródła moralności chrześcijańskiej*, Poznań 1994, s. 32.

Etyka chrześcijańska -- dokumenty papieskie.
Teologia moralna – dokumenty papieskie.

Zastosowane tu tematy w charakterystyce wyszukiwawczej dokumentu, mogą nie do końca być czytelne dla użytkownika. Dopiero zastosowany w hasłach przedmiotowych rozwiniętych, określnik formy –*dokumenty papieskie*, wskazuje i kieruje do – w tym wypadku – tekstu encykliki.

Przedmioty dokumentu ujęte tematami: *Etyka chrześcijańska* i *Teologia moralna* (a zastosowane bez określników), mogłyby wskazywać, że dokument przedstawia i omawia teologię moralną i etykę chrześcijańską jako dziedziny nauki, ich przedmiot, historię, metody badawcze. Dopiero użyty po tematach określnik formy, precyzuje aspekt ujęcia przedmiotu/ów – wskazuje na stanowisko Kościoła katolickiego, gdyż Jan Paweł II przedstawia tu oficjalną doktrynę Kościoła katolickiego, wypowiadając się jako Jego głowa. Wskazuje w dokumencie na nowy nurt w teologii moralnej i wzajemne relacje między etyką i teologią moralną.

Jednoczesne użycie w opisie rzeczowym dwóch tematów, jakim są: *Teologia moralna* i *Etyka chrześcijańska*, jest w wypadku encykliki *Veritatis splendor* zasadne, gdyż encyklika ta pokazuje istniejące współcześnie istotne związki między etyką i teologią moralną oraz wskazuje wyraźnie i jednoznacznie na konieczność dialogu między dwoma dyscyplinami wiedzy o moralności. W tekście encykliki omówione są konkretne teorie etyczne, rzutujące na „nową teologię moralną”, takie jak: skrajna autonomia moralna, teologiczne uzasadnienie norm moralnych, teoria kreatywnej funkcji sumienia, skrajnie pojęta opcja fundamentalna. Wszystkie te zjawiska były analizowane na gruncie etyki filozoficznej²³.

Papież w encyklice krytycznie odnosi się do niektórych ww. teorii etycznych, deformujących wizję człowieka i jego moralności. Krytyczne spojrzenie jest ważne, bowiem to etyka jako nauka wspiera teologię moralną²⁴. Treści norm moralnych, formułowanych przez teologię moralną i etykę, są co prawda „analogicznie tożsame”, w jednej i drugiej chodzi o „życzliwy gest względem drugiego człowieka”. Pod pewnym jednak względem, równie zasadniczym – różnią się, gdyż zawarta w „życzliwości afirmacja godności człowieka” może odślaniać się nam dzięki naturalnym kontaktom poznawczym (przedmiot etyki), ale „afirmacja tejże samej godności” może być odkryta „na nowo dzięki odkrywczej perspektywie Wcielenia i Odkupienia” (przedmiot teologii moralnej)²⁵.

Teksty encyklik publikowane są także z komentarzami. Np.:

- Jan Paweł II: *Veritatis splendor* : tekst i komentarze / red. Andrzej Szostek. Lublin, 1995.

²³ Problem omawiany w pracy A. Szostka, *Natura, rozum, wolność*, Rzym 1990.

²⁴ Bortkiewicz, *Teologia moralna*, s. 40-41.

²⁵ T. Styczeń, *Etyka czy teologia moralna*, „Znak”, 19 (1967) s. 1094.

Opracowanie rzeczowe w JHP KABA będzie zawierało następujące hasła przedmiotowe, które opisują:

- przedmiot encykliki (dokument zawiera tekst encykliki) – wyrażony tematami *Etyka chrześcijańska* i *Teologia moralna*, z określnikiem formy --dokumenty papieskie:

Etyka chrześcijańska – dokumenty papieskie.

Teologia moralna – dokumenty papieskie.

- przedmiot komentarzy, wyrażony poprzez hasło typu [*Autor. Tytuł*]:

Jan Paweł II (papież ; 1920-). Veritatis splendor.

Dokument zawiera tekst encykliki, zatem zasadne jest użycie tematów określających przedmiot encykliki – wyrażony tematami *Etyka chrześcijańska* i *Teologia moralna*, z określnikiem formy --dokumenty papieskie (uzasadnienie j.w.). Poza tekstem encykliki, w dokumencie zamieszczono również komentarze. W wypadku dzieł zbiorowych, obejmujących wiele artykułów ujmujących w wielu różnych aspektach jeden przedmiot (jak w omawianym dokumencie), zasadne jest użycie w charakterystyce wyszukiwawczej tylko tematu określającego przedmiot tych komentarzy, czyli hasło typu [*Autor. Tytuł*]: *Jan Paweł II (papież ; 1920-). Veritatis splendor.*

Publikowane dokumenty z dziedziny teologii moralnej mogą omawiać zagadnienia szczegółowe teologii moralnej, np. sumienie. Może tu pojawić się pytanie, czy sumienie, będące przedmiotem licznych dokumentów, należy także do przedmiotu dyscypliny naukowej, czy też nie należy do przedmiotu dyscypliny należąc jednak do dziedziny?

Analizując problem sumienia, należy zaznaczyć, że teologia moralna jest nauką normatywną, a sumienie jest miejscem rozpoznania powołania i podejmowania decyzji moralnych. Treścią wezwania Bożego skierowanego do człowieka jest gotowość do realizacji Bożego zamiaru. Przyjęcie powołania jest jednoznaczne z uznaniem Boga jako celu działania. Nie jest to wezwanie o treści ogólnej, ale zobowiązanie do działania, które będzie adekwatne do określonych warunków konkretnego czynu moralnego. To Bóg jest dla człowieka tą najwyższą Osobową Wartością. W swoim sumieniu, oświeconym blaskiem Prawdy, człowiek może odczytać i przyjąć powołanie Boże. W przypadku zaś negatywnej odpowiedzi człowieka na wezwanie Boga, tym samym człowiek stawia sam siebie jako ostateczny cel i motyw wszelkiego działania²⁶.

²⁶ *Powołanie chrześcijańskie. Zarys teologii moralnej*, t. 1: *Istota powołania chrześcijańskiego*, red. B. Inlender, S. Smoleński, S. Podgórski, Częstochowa [1983], s. 109.

Sumienie warunkuje podjęcie konkretnego czynu moralnego. Należy jednak rozróżnić zależność między osobą a jej czynami, co nie jest bez znaczenia w we właściwym rozumieniu wyboru fundamentalnego. Pisał o tym również Jan Paweł II w omawianej encyklice. Może ona brać się z pojęcia „wolności fundamentalnej”, będącej czymś innym niż wolność wyboru. Wyjaśniając ważność poprawnego rozumienia opcji fundamentalnej, papież widzi konieczność odwołania się do nauczania biblijnego, tzn. odniesienia opcji fundamentalnej do obiektywnego porządku moralnego, który jest wyrażony w prawie objawionym²⁷. Tego typu uściślenie jest niezwykle ważne w dobie postmodernizmu²⁸.

Sumienie zatem, może być przedmiotem dokumentu, ale nie jest przedmiotem dziedziny teologii moralnej, należąc jednocześnie do dziedziny. Teologia moralna bowiem „ujawnia, analizuje i systematyzuje przedmiot działania moralnego”²⁹. Przedmiotem materialnym teologii moralnej są ludzkie czyny rozpatrywane w świetle Objawienia. Ale miejscem tych decyzji moralnych i jednocześnie miejscem „oświeconym blaskiem Prawdy” jest właśnie sumienie.

O sumieniu, mówi np. poniższy dokument:

- Perz, Zygmunt: *Prawo i sumienie a zobowiązanie moralne*. Warszawa, 2001.

Punktem wyjścia rozważań autora jest tu problem zobowiązania moralnego człowieka, wyrażony obiektywnie w prawie Bożym, które ujawnia się w przyrodzonym i nadprzyrodzonym porządku moralnym (wynikającym z dzieła stworzenia i zbawienia człowieka). Normatywne zasady zobowiązania moralnego wyrażone są przez człowieka w normach moralnych, kształtowanych i przekazywanych w ramach określonej kultury, religii – w postaci konkretnych przykazań i norm prawa stanowionego przez człowieka.

Prawo moralne musi być rozpatrzone, z mocą wiążącą, przez człowieka, co dokonuje się w sumieniu. „Zobowiązanie moralne między prawem a sumieniem – od obiektywnych podstaw w zobowiązaniu poprzez jego wiążące przeżycie w głosie sumienia do wypełnienia zgodnie z wolą Bożą w świetle dobrej nowiny – Ewangelii życia”³⁰.

Przedmiotami dokumentu są: zobowiązanie moralne człowieka oraz sumienie i prawo szczegółowo omówione w następujących aspektach:

— powołanie człowieka przez Boga a prawo moralne (normatywność powołania człowieka; pojęcie prawa w świetle Objawienia; obiektywna podstawa nor-

²⁷ J. Nagórny, *Wybór podstawowy a konkretne decyzje moralnej*, „Studia Theologica Varsaviensia”, 32 (1994) nr 1, s. 70-71.

²⁸ T. Sierotowicz, *Człowiek postmodernizmu*, „Przegląd Powszechny”, 3 (1996) s. 281-293.

²⁹ S. Olejnik, *Teologia moralna. Wprowadzenie i idea wiodąca*, Warszawa 1988. – (Dar – Wezwanie – Odpowiedź / Stanisław Olejnik ; 1).

³⁰ Z. Perz, *Prawo i sumienie a zobowiązanie moralne*, Warszawa 2001, s. 3.

matywności prawa moralnego; znaczenie określeń „prawo wewnętrzne” i „prawo zewnętrzne”; prawo jako moralne zobowiązanie: w dziejach zbawienia, w raju; „pogan”; prawo Starego i Nowego Przymierza; prawo Chrystusa; rodzaje prawa Bożego; prawo wieczne (źródło i prawzór zobowiązania moralnego); prawo naturalne (przyrodzony nurt zobowiązania moralnego); Boskie prawo stanowione; prawo naturalne a nadprzyrodzone; Dekalog jako moralne zobowiązanie);

— poznanie zobowiązania zawartego w prawie Bożym (możliwość poznania prawa w znaczeniu ładu moralnego; nadprzyrodzoność poznania w sprawach moralnych; poznanie moralne a moralność osoby poznającej; autorytet a poznanie w zakresie moralności; Magisterium Kościoła a moralność; normy ogólne jako prawo moralne; kształtowanie ogólnych norm moralnych i ich rodzaje; poznanie wiążącej mocy ogólnych norm moralnych; zobowiązanie moralne odnośnie norm ogólnych; normy ogólne jako probierz moralności);

— prawo stanowione przez człowieka (natura prawa ludzkiego; nieodzowne przymioty prawa słusznego moralnie; normy ogólne i rodzaje oraz normatywność i granice normatywności prawa ludzkiego; sumienie jako moralnoreligijne usprawnienie człowieka; biblijne przesłanki nauki o sumieniu oraz sumienie w nauczaniu Magisterium Kościoła; sumienie jako „ośrodek i sanktuarium” człowieka; formacja i autoformacja sumienia; wolność sumienia jako prawo człowieka);

— głos sumienia a zobowiązanie moralne (konkretna sytuacja życiowa jako przejaw woli Bożej; sumienie jako: akt rozumu praktycznego, głos Boży w człowieku, głos sumienia jako podmiotowa norma moralności; aktualne tendencje w interpretacji normatywności sumienia oraz pewność i prawda głosu sumienia; normatywność osądu sumienia a prawda; pewność głosu sumienia a jego normatywność i sposoby dochodzenia do pewności jego osądu; zachowanie prawa w duchu Ewangelii; prawo Boże a wolność człowieka; możliwość zachowania prawa dzięki łasce Bożej; potrzeba współdziałania ludzkiej wolności; Objawione prawo jako dar Boży; zachowanie przykazań a moralna doskonałość; miłość doskonałym wypełnieniem prawa).

Przedmioty dokumentu, w JHP KABA reprezentują (w katalogach bibliotek) następujące tematy: *Obowiązek, Prawo i etyka* oraz *Sumienie*.

Tematy: *Obowiązek* i *Sumienie*, tworzą wraz określnikami --*aspekt religijny*-- *chrześcijaństwo* następujące hasła przedmiotowe rozwinięte:

Sumienie -- aspekt religijny -- chrześcijaństwo.

Obowiązek -- aspekt religijny -- chrześcijaństwo.

W słowniku JHP KABA *Zobowiązanie moralne* odsyła do hasła *Obowiązek*. Dlatego jeden z tematów haseł przedmiotowych brzmi: *Obowiązek*. Pozostawienie w charakterystyce rzeczowej dokumentu samych tematów, nie dawałoby „pełnego obrazu” przedmiotów dokumentu. Aspekt ich ujęcia jest niezwykle ważny,

gdyż połączenie określników: -- *aspekt religijny* -- *chrześcijaństwo*, wskazuje na ich chrześcijańskie ujęcie.

Autorzy dokumentów, których przedmiotem jest teologia moralna jako nauka, zwracają uwagę na powołanie Boże, jako to, które ostatecznie wyjaśnia i uzasadnia całą dziedzinę moralności ludzkiej. Przykładem może być dzieło zbiorowe pod redakcją i autorstwa B. Inlendera, S. Smoleńskiego i S. Podgórskiego:

- Powołanie chrześcijańskie : zarys teologii moralnej, praca zbiorowa. [T]
1: Istota powołania chrześcijańskiego / pr. zbior. ; zesp. red. B. Inlender B., S. Smoleński, S. Podgórski. Wyd. 3. Częstochowa, [1983].

Dzieło omawia moralność chrześcijańską w duchu katolickiej teologii posoborowej. Punktem wyjścia rozważań jest zaangażowanie człowieka w Boże powołanie a omawiane zagadnienia ukazane są jako aspekty prawdy objawionej o powołaniu Bożym, które ostatecznie wyjaśnia i uzasadnia moralność ludzką.

Przedmiotem publikacji jest:

- powołanie człowieka do realizacji Bożego planu, dlatego charakterystyka rzeczowa obejmuje hasło przedmiotowe, którego tematem jest *Powołanie*, uzupełnionym o określniki -- *aspekt religijny* -- *Kościół katolicki* tworzą hasło przedmiotowe rozwinięte:

Powołanie -- aspekt religijny -- Kościół katolicki -- podręczniki akademickie.

- doktrynalne podstawy katolickiej teologii moralnej w oparciu o powołanie Boże, dlatego też charakterystyka rzeczowa obejmować będzie także hasło przedmiotowe:

Teologia moralna -- historia doktryn -- podręczniki akademickie.
Teologia moralna -- Kościół katolicki 1965- -- podręczniki akademickie.

Innym dziełem z zakresu teologii moralnej ogólnej i szczegółowej, jest siedmiotomowa seria, z której omówione zostanie opracowanie przedmiotowe tomu pierwszego:

- Olejnik, Stanisław: Teologia moralna. T. 1 : Wprowadzenie i idea wiodąca. Warszawa 1988. – (Teologia Moralna : dar, wezwanie, odpowiedź / Stanisław Olejnik ; 1)

Przedmiotem dokumentu jest teologia moralna jako nauka, jej przedmiot,

metoda, historia (katolickiej, prawosławnej i protestanckiej myśli moralnej) oraz niektóre zagadnienia z zakresu teologii moralnej ogólnej, takie jak: powołanie człowieka i rzeczywistość daru Bożego będące wezwaniem do powołania. Dlatego też w opracowaniu rzeczowym wybrane zostały hasła:

Teologia moralna -- Kościół katolicki – 1965- -- podręczniki akademickie.

Teologia moralna -- historia doktryn -- podręczniki akademickie.

Kolejnym dokumentem, omawiającym historię teologii jest:

- Pryszmont, Jan: Historia teologii moralnej. Warszawa, 1987. [Zawiera także: A. Marcol: Zarys historii etyki protestanckiej ; J. Pryszmont: Z dziejów i specyfiki prawosławnej myśli moralnej].

Przedmiotem tego dzieła jest historia teologii moralnej: katolickiej, protestanckiej i prawosławnej (historia tej dziedziny teologii opisana została w duchu ekumenizmu – czyli również w duchu posoborowym). Obejmuje także szczegółowy zarys historii polskiej moralistyki katolickiej oraz przedstawia sylwetki najwybitniejszych przedstawicieli światowej i polskiej teologii moralnej, a także pisarzy zajmujących się problematyką z pogranicza, zaczynając od twórczości Ojców Apostolskich.

Bogata treść dokumentu zawiera się w jednym hasle przedmiotowym zastosowanym w opracowaniu rzeczowym:

Teologia moralna -- historia doktryn.

Wartościowanie moralne najczęściej odnosi się oceny moralnej czynu ludzkiego. Dla konkretnej osoby czyn jest o tyle wartościowy, o ile osoba ta (określana także podmiotem wartościowania) utwierdza to swoim działaniem zgodnym z zachowaniem norm moralnych. Wartości moralne wyznaczają treść pojęcia dobro i dobro moralne oraz zło i zło moralne. Są to pojęcia abstrakcyjne, określające istotne składniki i uwarunkowania życia ludzkiego, traktowane jako wartość moralna realizująca się dopiero w czymś konkretnym zaangażowaniu osobowym (tzn. poprzez czyn). Czyn moralny jest zatem przyjęciem odpowiedniej postawy, na którą składają się poszczególne akty moralne. Jeżeli treścią wartości moralnej jest dobro, to czyn moralny realizujący daną wartość będzie czynem moralnie dobrym czyli etycznym. Jeżeli zło – czynem moralnie złym, czyli czynem nieetycznym³¹.

³¹ Z. Cackowski, *Moralność – próba analizy pojęcia*, w: Z. Cackowski, H. Jankowski, *Pojęcie moralności*, Warszawa 1973, s. 16.

Wartościowanie moralne ukazujące dobro i zło jest możliwe w sumieniu, w oparciu o prawo Boże. Szerzej zagadnienie to przedstawia dokument:

- Olejnik, Stanisław: Wartościowanie moralne : prawo, sumienie, dobro, zło. Warszawa, 1988.

Przedmiotem dzieła jest :

–moralność chrześcijańska, obejmująca postępowanie człowieka. Stąd hasło:

Moralność -- aspekt religijny -- Kościół katolicki.

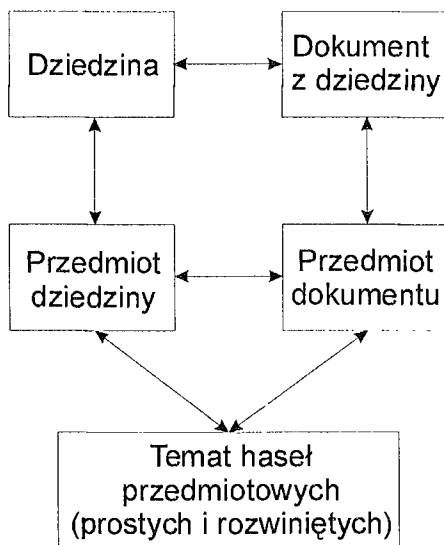
– sumienie, w którym następuje wartościowanie moralne, w oparciu o Prawo Boże, co wyrażone jest w hasle:

Sumienie -- aspekt religijny -- Kościół katolicki.

5. Analiza porównawcza – wnioski

W niniejszym artykule, do analizy opracowania rzeczowego dokumentów z zakresu teologii moralnej, został wybrany język haseł przedmiotowych (tu: JHP KABA). Ten rodzaj języka informacyjno-wyszukiwawczego, już w swojej nazwie ma *przedmiot*, którego uchwycenie i nazwanie jest ważne, szczególnie gdy patrzy się na ów *przedmiot* szerzej.

W informacji naukowej *temat* utożsamia się zatem najczęściej z *tematem głównym*, który jest znaczeniowo najważniejszy, tzn. określa ten przedmiot (to zagadnienie), dla którego dany dokument powstał. Jest on ważny także z punktu widzenia dziedziny. Temat/przedmiot bowiem, będący wyrażeniem oznaczającym przede wszystkim przedmiot dokumentu, charakteryzuje także dziedzinę wiedzy, której wszystkie obiekty omówione są w dokumencie.

Rys. 2. Wzajemne relacje przedmiotu dokumentu i przedmiotu dziedziny

Jeżeli do danego dokumentu, np. z dziedziny teologii moralnej, chce dotrzeć użytkownik, musi – poza wiedzą o języku, dokumentach, systemie informacyjno-wyszukiwawczym (itd.) – posiadać także pewną wiedzę o dziedzinie. Za punkt wyjścia badań służących zdefiniowaniu wiedzy dziedzinowej posiadanej przez użytkownika posłużyły badania, w których wykorzystano koncepcję opisu funkcji i semantyki języków informacyjno-wyszukiwawczych³². Badania zapytań użytkowników wskazują również, że jednym z kategorii, według których realizują oni potrzebę informacyjną, jest znajomość przedmiotu. Przedmiot jest bowiem najpowszechniej dostrzeganą cechą potrzeb, obejmującą określenie zarówno liczby różnych przedmiotów interesujących użytkownika, jak i ich szczegółowości³³.

Treść dzieła nie jest tym samym co jego przedmiot, a ich wzajemne relacje kształtują się następująco:

- Opracowanie przedmiotowe dokumentów rozprasza prace pokrewne treścią, ale skupia wszystkie książki o treści odmiennej, traktujące o jednako-
wym przedmiocie:

³² B. Sosińska-Kalata, *Modele organizacji wiedzy w systemach wyszukiwania informacji o dokumentach*, Warszawa 1999, s. 24, 29-31.

³³ J. Woźniak, *Jakość w opracowaniu rzeczowym zbiorów bibliotecznych*, EBIB 2 (2002) <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/31/wozniak.php>. Za D. Nicholas, *Analiza potrzeb informacyjnych w dobie Internetu*, „Zagadnienie Informacji Naukowej”, 2 (2002) s. 21-30; tenże, *Ocena potrzeb informacyjnych w dobie internetu. Idee, metody, środki*, Warszawa 2001.

- przedmiot jest zatem wspólnym wyznacznikiem dziedziny i dokumentów z dziedziny;
- przedmiot dziedziny/dyscypliny naukowej wyznacza i warunkuje powstawanie dzieł o danym przedmiocie, i tak np. *sumienie* jest zagadnieniem szczegółowym w teologii moralnej, może być także przedmiotem dokumentów je omawiających;
- Różnoaspektowość (warunkowana odmiennymi spojrzeniami autora na dany przedmiot i widoczna w określnikach hasła przedmiotowego) nie rozprasza literatury o tym samym przedmiocie, np.:

Teologia moralna – dokumenty papieskie.

Teologia moralna -- historia doktryn -- podręczniki akademickie.

Teologia moralna -- Kościół katolicki – 1965- -- podręczniki akademickie.

- łatwiej uchwycić „okresy przedmiotowe” rozwoju piśmiennictwa z danej dziedziny/dyscypliny naukowej niż „okresy treściowe”;
- chronologia (jako określnik po temacie) nie rozprasza pokrewnej literatury; wręcz przeciwnie – skupia, dzięki czemu widać od jakiego czasu zaczęto poświęcać danemu przedmiotowi uwagę i w jakich okresach czasu temu tematowi poświęcano uwagi najwięcej; oznacza to, że chronologia rozwoju piśmiennictwa z dziedziny/dyscypliny naukowej rozwija się przedmiotowo, a nie treściowo³⁴.

Język haseł przedmiotowych uwypukla przedmiot dokumentów z zakresu danej dyscypliny naukowej, informując jednocześnie o jej przedmiocie.

Aspektowość ujęcia przedmiotu, widoczna w zastosowanych określnikach hasła przedmiotowego rozwiniętego, jest niezbędna dla odpowiedniego ujęcia tego przedmiotu.

Podobnie poznanie naukowe dotyczy elementów rzeczywistości lub określonego jej aspektu, dzięki którym „świat jest taki, jaki jest lub taki jaki jawi się w naszym doświadczeniu. Stąd rodzi się potrzeba odróżnienia obiektu nauki w punkcie jej wyjścia i dojścia oraz przedmiotu materialnego i formalnego. To ostatnie ma także podstawę w naturze poznania ludzkiego. Poznajemy obiekty zawsze w jakimś wyłącznie aspekcie”³⁵.

Niniejszy artykuł jest tylko zasygnalizowaniem problemu spojrzenia na przedmiot z punktu widzenia jhp i dyscypliny naukowej.

³⁴ A. Łysakowski, *Katalog przedmiotowy*, cz. 1: *Teoria*, Warszawa 2002, s. 106, 110, 117, 126-127; zob. także B. Sosińska-Katala, *Relacje między planem treści i planem wyrażania w językach informacyjno-wyszukiwawczych*, Warszawa 1989.

³⁵ S. Kamiński, *Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, Lublin 1981, s. 171-172.

Literatura:

- Babik W., *Generowanie języków informacyjno-wyszukiwawczych ze słowników terminologicznych*, Kraków 1996.
- Bortkiewicz P., *Teologia moralna a etyka*, w: *Tożsamość i metodyka nauczania teologii moralnej. Materiały ze spotkania naukowego Sekcji Teologów Moralistów Polskich, Zakopane-Księżówka 30.04 – 2.05 1997*, red. J. Nagórny, A. Derdziuk.
- Brugues J. L., *Dizionario di morale cattolica*, Bologna 1994.
- Cackowski Z., *Moralność – próba analizy pojęcia*, w: Z. Cackowski, H. Jankowski: *Pojęcie moralności*. Warszawa 1973.
- Cisek S., *Filozoficzne aspekty informacji naukowej*, Kraków 2002.
- Głowacka T., *Analiza dokumentu i jego opis przedmiotowy*, Warszawa 2003.
– (FOKA ; 13) – (Katalogowanie w języku haseł przedmiotowych / pod red. J. Woźniak ; Cz. 1).
- Jan Paweł II, *Encyklika „Veritatis splendor”*. Poznań 1993.
- Jan Paweł II, *Veritatis splendor. Tekst i komentarze*, red. A. Szostek, Lublin 1995.
- Łysakowski A., *Katalog przedmiotowy*, cz. 1: *Teoria*, Warszawa 2002.
- Nagórny J., *Wybór podstawowy a konkretne decyzje moralnej*, „*Studia Theologica Varsaviensia*”, 32 (1994) nr 1, s. 70-71.
- Nicholas D., *Analiza potrzeb informacyjnych w dobie Internetu*, „*Zagadnienie Informacji Naukowej*”, 2 (2002) s. 21-30.
- Nicholas D., *Ocena potrzeb informacyjnych w dobie internetu. Idee, metody, środki*. Warszawa 2001.
- Olejnik S., *Teologia moralna*, t. 1, Warszawa 1988.
- Olejnik S., *Wartościowanie moralne. Prawo, sumienie, dobro, zło*. Warszawa 1988.
- Pałczyński S., *Próba analizy pojęcia pojęcia. (Przyczynek do zagadnienia wielowymiarowych monoterminalnych opozycji semantycznych)*, w: *Logiczne podstawy rozumowań*, red. L. Kostro i J. Przybyłowski, Gdańsk 1997, s. 98-114.
- Pinckaers S. T., *Źródła moralności chrześcijańskiej*, Poznań 1994.
- Powołanie chrześcijańskie. Zarys teologii moralnej*, t. 1: *Istota powołania chrześcijańskiego*, red. B. Inlender, S. Smoleński, S. Podgórski, Częstochowa [1983].
- Pryszmont J., *Historia teologii moralnej*, Warszawa 1987.
- Sadowska J., *Język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej. Studium analityczno-porównawcze*, Warszawa 2003.
- Sadowska J., *Przedmiot i temat w teorii i praktyce katalogu przedmiotowego*, „*Zagadnienia Informacji Naukowej*”, 2 (1983) s. 53-65.
- Sierotowicz T., *Człowiek postmodernizmu*, „*Przegląd Powszechny*”, 3 (1996) s. 281-293

- Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjnych*, oprac. B. Bojar, Warszawa 2002,
- Sosińska-Kalata B., *Modele organizacji wiedzy w systemach wyszukiwania informacji o dokumentach*, Warszawa 1999.
- Sosińska-Kalata B., *Relacje między planem treści i planem wyrażania w językach informacyjno-wyszukiwawczych*, Warszawa 1989.
- Stopa A., *O treści książek. Opracowanie rzeczowe piśmiennictwa*, Warszawa 2002.
- Styczeń T., *Etyka czy teologia moralna*, „Znak”, 19 (1967) s. 1083-1095.
- Tezaurus terminologii translatorycznej*, red. J. Lukszyn, oprac. W. Gilewski i in., Warszawa 1998.
- Wojtyła K., *Etyka a teologia moralna*, „Znak”, 19 (1967) nr 9, s. 1078-1082.
- Woźniak J., *Jakość w opracowaniu zbiorów bibliotecznych*, EBIB, nr 2/2002, <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/31/wozniak.php>.
- Woźniak J., *Katalog przedmiotowy – istota i wartość*, w: *Spółeczeństwo informacyjne i jego technologie*, Warszawa 2004.
- Żywczyński J. K., *Opcja fundamentalna w encyklice Veritatis splendor*. <http://wirydarz.fr.pl/articles/11.php> (stan na styczeń 2005).

THE MORAL THEOLOGY - ITS SUBJECT AND DOCUMENT'S SUBJECT. REFLECTIONS CONSIDERING THE LANGUAGE OF SUBJECT HEADINGS.

Abstract

The article discusses subject cataloging of the publications in the field of moral theology from the perspective of the science in question, and, more precisely, in view of the subject of moral theology. There is a strict relationship between the subject of the given science and the subjects related and the subject of the publications in the field and this relationship can be noticed in the process of subject cataloging.